

Trabzon ve Çevresinde Kullanılan Peştamal Dokumaları ve Günümüz Tasarımlarında Uygulanması

H. Nurgül BEĞİÇ*
Ceren ÖZ*

Öz

İnsanlık tarihinde korunma ihtiyacı ile birlikte var olan tekstil ürünleri, bedenimizi olumsuz hava şartlarından koruma ve örtünme dışında zaman içinde birçok işlevi de üstlenmiştir. Toplumların kültürel yapılarına, buldukları koşullara göre giyim şekilleri de çeşitlilik göstermiştir. Dünyada giyim kültürü ve buna dayalı olarak dokumalar da çeşitlenmiş ve yöresel zenginliklerin bir parçası haline gelmiştir. Orta Asya'dan gelen dokuma kültürünü, kendilerinden önce Anadolu'da var olan kültürlerle birleştiren Türkler değişik dokuma teknikleri geliştirmişlerdir.

Trabzon yöresi köklü bir geçmişe sahiptir. Bu köklü geçmişin getirdiği geleneksel ve kültürel değerler yörede yaşatılmaya çalışılmaktadır. Araştırma konusu olan Trabzon ve çevresine özgü dokumalardan yapılan giysiler de bu şekilde ortaya çıkan ve o yörenin ihtiyaçlarına göre şekillenen giyim kültürüdür. Kullanımına göre; keşan, büyük peştamal veya dolaylık olarak adlandırılan peştamal dokumalar yöredeki geleneksel kadın giyiminin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Bu dokumalar kadınlar tarafından el tezgahlarında dokunan, renklerinde ve desenlerinde değişime uğramamış yöresel dokumalardandır. Günümüzde sınırlı üretimlerle de olsa yapımı ve kullanımı sürdürülmektedir. Bu dokumalar günümüzde el tezgâhları yerine daha seri olarak makinalarda üretilmektedir.

Yapılacak çalışmalarla yöresel değerlerin kayıt altına alınması, günümüz şartlarında sürdürülebilir projelerle yaşatılması, bilinirliğinin artırılması önemlidir. Bu çalışmada geleneksel giyim öğelerinden biri olan yöresel dokumaların kullanım nedenleri ve alanları, üretiminde kullanılan malzemeler, çeşitleri incelenmiş, yöre halkı ile görüşmeler gerçekleştirilmiş ve bu dokumanın yaşatılması amaçlı çalışmalar yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Peştamal, Keşan, Dolaylık, Yöresel Dokuma, Trabzon, Moda Tasarım.

Pestamal Weavings Used in Trabzon and Its Surroundings and Their Application in Contemporary Designs

Abstract

Along with the need for protection in the history of humanity, textile products have assumed many other functions over time, besides protecting our body from adverse weather conditions and covering. Depending on the cultural structures, conditions and functions of the societies, clothing types also varied. Anatolia has a very rich clothing culture in this respect. By combining the weaving culture that has existed since Central Asia with the cultures that existed in Anatolia before them, the Turks developed many different weaving techniques. In this context, clothing culture and weavings have also diversified and become a part of local riches.

Trabzon province has a long history. Traditional and cultural values brought by this deep-rooted past are tried to be kept alive in the region. The subject of the research is a clothing culture which is formed according to the needs of that region and formed in the clothes made from woven fabrics specific to of Trabzon province. According to usage; Pestamal fabrics, which are called as sacrament, large loincloth or indirectness, constitute a large part of the traditional women's clothing in the region. These weavings are among the local weavings that are woven by hand looms by women and have not changed much in their colors and patterns. In the past, the inheritance of this weaving technique from the mother to her daughter; Today, the production and use of the product is continuing, albeit with limited production. Nowadays, these fabrics are produced in series rather than hand looms.

The acceleration of the communication network in the world and the globalization of trade due to the developments in the field of industry and technology bring the danger of extinction of cultural diversity. Many traditional dresses in Anatolia are affected by these developments and gradually disappear. In order to preserve and transfer the folk culture to the next generations, the necessity of protecting our cultural values, which existed in the past and faced the danger of extinction, arises. It is important to record the local values with the studies to be carried out, to sustain them with sustainable projects in today's conditions, to increase awareness and to transfer them to future generations.

Keywords: Pestamal, Kesan, Dolaylık, Local Weaving, Trabzon, Fashion Design.

Received/Geliş: 30.06.2019

Accepted/Kabul: 24.09.2019

* Doç.Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Türk Sanatları Bölümü, begicnurgul@gmail.com, [/0000-0002-5727-7516](https://orcid.org/0000-0002-5727-7516)

* Öğr.Gör., Çankırı Karatekin Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Moda ve Tekstil Tasarımı Bölümü, cerenozdemir353@gmail.com, [/0000-0001-6345-4040](https://orcid.org/0000-0001-6345-4040)

(Makale türü: Araştırma makalesi)

Giriş

Öncelikle iklim koşullarından korunmak amacı ile örtünmeye başlayan insanlar; zamanla farklı coğrafyalarda farklı giyim kültürlerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Toplumsal yaşamın gelişmeye başlaması ile birlikte, coğrafi koşulların ve iklimin belirlediği giyim tarzlarında, insanların toplumdaki statüleri, yaptıkları işler, giysi için gerekli olan materyallerin temini ve gelişen zevkler gibi değişik faktörler rol oynamaya başlamıştır. Zamanla daha uzak coğrafyalar ile yapılan ticaretler ve daha iyi yaşayabilmek için yapılan göçler değişik kültürlerin kaynaşmasını sağlamıştır. Bu durum da dar bir coğrafyada bile değişik giyim kültürlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Anadolu da bu durumdan etkilenmiştir. Çok eski çağlardan beri yaşanan bir bölge olması, göç yolları ve ticari yolların tam merkezinde yer alması, değişik kavim ve ulusların egemenliğinde kalması, Anadolu'nun giyim kültürü zengin bir kültürel zenginliğe sahip olmasına zemin hazırlamıştır.

Anadolu'da her bölgenin kendine ait yüzyıllar içerisinde gelişmiş bir giyim kuşam kültürü bulunmaktadır. Karadeniz Bölgesi de bu durumun gözlemlendiği bölgelerdendir. Özellikle Trabzon ve civarında Karadeniz kadınına betimleyecek özel dokumalar ve bu dokumaların günlük giyim şekilleri bulunmaktadır. Şemseddin Sami, Kamus ül-Alam adlı ansiklopedisinde 1890'ların Trabzon'undan şöyle söz eder: Trabzon Vilayeti'nin aynı adlı sancağının merkez kazasıdır. Küçük sanayii, ipek çarşaf, peştamal, kefiye, keten ve pamuklu dokumalardan oluşmaktadır (Durucu, 2015, s.126). Peştamal bu bölgede kullanılan ve kadınların vazgeçilmez giyim bir parçasıdır. Peştamaller, bele bağlanan dolaylık, başa bağlanan keşan bezi olarak ayrılmaktadır.

Bu çalışmada Trabzon ve çevresinde kadınların geçmişten günümüze sürdürülerek gelen geleneksel dokumalardan peştamal incelenmiştir. Ele alınan bilimsel ve görsel materyaller, kitap, dergi gibi bilimsel ve görsel kaynakların yanı sıra internet arşivleri ve karşılıklı görüşme tekniğiyle elde edilmiştir. Peştamal, keşan bezi ve dolaylığın farklı şekillerde kullanılabilirliğinin artırılması amacı ile tasarımlar yapılmıştır.

Trabzon ve Çevresinde Kullanılan Peştamaller

Peştamal; bir arada ve aile halinde yaşamaya başlayan insanların mahrem yerlerini kapatmak gerekliliğini duymaları, tabiat şartlarından korunmak istemelerinden doğan ve insan düşüncesinin meydana getirdiği ilk dokumalardan yapılan, dünyanın tanıdığı en eski tekstil giyim eşyalarından biridir (Kahveci, 1991, s.43). Osman Hamdi Bey, peştamali Trabzon yöresi köylü kadınlarının giysisi olarak tanıtmış ve “entarinin eteğinin önüne bağlanan tek renkli ipekliden kesilmiş önlük” şeklinde açıklamıştır (Üyepazarcı, 1999, s.20). Reşat Ekrem Koçu ise peştamal için “bağlanan ve vücudun belden aşağı kısmını öreten bez” tanımlamasını yapmıştır (Koçu, 2015, s. 195). Esnaf peştamali, hamam peştamali ve kadınların sokağa çıkarken örttükları car

peştamaller yani giysilik peştamaller gibi çeşitli peştamal türleri bulunmaktadır (Özen, 1980, s. 330).

Yöresel dokumalar içerisinde de yer alan peştamal sadece örtünme amaçlı değil, zaman içerisinde sosyal hayatın her alanında yer alan bir simge olmuştur. Günümüzde bilinen ve yaygın olarak kullanılan hamam peştamalinin dışında kadınların örtünme amacıyla kullandığı; rengi deseni ve büyüklüğü bölgeden bölgeye hatta ilçeden ilçeye değişen peştamaller bulunmaktadır. Giyim kuşam tarzının zamanla değişmesi peştamallerin öncelikli amacına yönelik kullanımını azaltmışsa da gerek geçmişe duyulan özlem ve kültürel birikimler peştamallerin bir dekorasyon ürünü olarak, gerekse konfeksiyon ürünü olarak kullanılmaya başlanmış olmaları güncel kalmalarına yardımcı olmakta ve kullanım alanı bulmasını sağlamaktadır. Peştamaller hala bir kısım yöre halkı tarafından kullanılmaktadır (İnalçık, 2008, s. 283).

Trabzon ve civarında da geleneksel kadın giyiminde diğer yörelerden ayrı olarak bu yöreye özgü dokuma tekniği ve desenleri ile giysilik peştamaller göze çarpmaktadır. Bölgede kullanılan peştamaller: Dolaylık (Dolay peştamal) ve baş peştamali olarak ikiye ayrılmaktadır. Baş peştamali de büyük peştamal (düz çizgili) ve makaslı peştamal (keşan/ ikat desenli) olarak ikiye ayrılmaktadır.

Dolaylık (Dolay peştamal); Karadenizli kadınların çalışırken evde ve dışarıda kullandığı bir giyim parçasıdır. Çizgilidir ve bele dolanarak kullanıldığı için bu adı almıştır (Atalayer, 1990, s. 92).

Resim 1. Dolaylık Peştamal (KK6)

Resim 2. Dolaylık Giyen Kadınlar (KK2)

Bölgede dolaylık ve baş peştamalinin kullanılmasının temel nedenleri; etik değerler, iklim koşulları, zamanında çok fazla kıyafetin bulunmaması, temizlik ve sağlık sebepleri ile ilişkilendirilebilir.

Peştamal yöre kadınlarının vazgeçilmez giysilerinden birisidir. Peştamaller kadınlar tarafından sadece örtünmek veya elbiselerini korumak amaçlı kullanılmamış aynı zamanda Trabzon ve çevresindeki kadınlar iş elbisesi olarak da kullanılmaktadırlar. Tarla ve bahçede

çalışırken, toplanan otların, meyve ve sebzelerin, yükleneceği araçlara taşınmasında, eve dönüş yolunda da odun ve tezek gibi kışlık ihtiyaçların ve yol kıyısında bulunan yiyeceklerin taşınmasında kadınların yardımcısı olmuştur.

Trabzon'da yaşamını sürdüren Fatma Kol (KK1); "Bizim zamanımızda etek almak, elbise almak yoktu. Bir parça peştamalimiz olurdu eteğin, elbisenin üstüne onu sarardık, yeni gibi giyerdik. Genç kızlar giymese bile yeni gelinler mutlaka giyerdi. Küçükken annem ve babam yazları yaylada hayvan bakardı. O zamanlar araba yok. Kardeşimle ben sepetlere erzak doldurur yaylaya çıkardık. Yaylalar çok soğuktur, rüzgarı yersek karnımıza ağrı girer diye soğuktan korumak için belimize mutlaka peştamal bağlardık". sözleri ile bölgede dolaylık peştamalin kullanım nedenlerine değinmiştir.

Resim 5. Dolaylık Peştamal giymiş kadınlar (KK2)

Yine bölge kadınlarından, Zekiye İp (KK3) neden peştamal kullandığına dair yöneltilen soruya şu sözlerle cevap vermiştir; "Eşim çok kıskançtı. Rüzgar esince etek bacaklarıma yapıyor diye kızar ve bana hep peştamal giydirirdi. Zaten eskiden kaynana, kaynata hep bir arada yaşadık. Hamile kalınca bebek belli olmasın diye kayınpederden, kaynından saklamak için evde belimize dolaylık peştamal bağlardık. Dışarıda da bebek belli olursa çocuk ahlaksız olur derlerdi o yüzden peştamalimizi hep bağlardık. Gelin olduğumuzda önümüz kirlenmesin, şık olsun, hamile kaldığımızda karnımız kapansın görünmesin diye kullanırdık. On beş yaşında başladık kullanmaya ve genç kızlığımızda alınırdı. Bu bizim analarımızdan, ablalarımızdan, ninelerimizden kalan bir gelenektir. Hem daha derli toplu tok olurduk. Keşanı da çemberin üstüne

şal gibi atardık. O bizim Karadeniz'in bir sembolüdür, adetimizdir. Benim babamın nenesi vardı onun da keşanı aynıydı hala aynı. Dört parmak eninde kırmızı beyaz renklerde dokunmuştu. Siyah beyazı, bordo sarısı, mavi yeşili bulunur."

Resim 6. Dolaylık Peştamal ve Keşan Bezi bağlayan kadınlar (KK4)

Trabzon'da yaşayan Maksude Sağlam (KK5) "Etek giymeye utanırdık o yüzden dolaylık giyerdik. Dolaylık peştamalı daha çok Trabzon'un Yomra kazasından alırdık. Onları büyüklerimiz bir gelenek haline getirmişlerdi. Peştamalsiz hiç sokağa çıkmazlardı, evin dışına bile çıkmazlardı. Eskiden çamaşır makinesi yoktu üstümüz başımız kirlenmesin diye giyerdik. Erkeklerle karşı saygıdan dolayı giyilirdi. Bir erkek geldiği zaman hemen büyüklerimiz peştamalı giyerdi." diyerek peştamal giyme geleneğinden bahsetmiştir.

Resim 7. Dolaylık Peştamal giymiş kadınlar (KK6)

Tonyalı Cemile Aydın (KK7) da "Biz bu peştamalı genelde üzerimiz kirlenmesin diye ot biçerken, çay toplarken, bahçeyle uğraşırken çok kullanırdık. Ama ninelerimiz eskilerden genellikle de evli olanlar, yaşlı olanlar kullanırlardı. Çarşıya giderken, düğüne giderken her türlü kullanırdık. Geleneksel bir üründür Karadeniz'de. Biz bunu çok kullanırız, belimize sararız sıkıca ve arkadan bağlarız. Çok renkleri vardır bu dokumanın ve Karadeniz'de yaygındır. Herkes kullanır, bazıları başörtüsü yerine de kullanılır. Ama genellikle bele bağlanır" diyerek dolaylık peştamal hakkında bilgi vermiştir.

Resim 8. Dolaylık Peştamal giymiş kadınlar (KK2)

Geleneksel bir giyim eşyası olan dolaylık; bölge kadınının yaşayışının her aşamasında kendisine yer bulmuştur. Bu nedenle dolaylık peştamalı; günlük hayatta kullanıldığı gibi, özel günlerde de kullanılmaktadır.

Resim 8. Özel Günlerde Dolaylık Peştamal Giymiş Kadınlar (KK2)

Karadenizli kadınlar dolaylık peştamale benzeyen boyutları daha büyük olan bir peştamale daha kullanılmaktadır ve bu dokumaya başörtüsü olarak kullandıkları için baş peştamali adı verilmektedir. Baş peştamali de büyük peştamale ve makaslı yani keşan olarak ikiye ayrılmaktadır. Keşan, ikat tekniğiyle desenlendirilmiştir. Kaydırmalı motifleri mihraba benzetildiği için mihraplı keşan da denir (Atalayer, 1990, s.92).

Resim 3. Makaslı Keşan (KK4)

Resim 4. Keşan Bağlamış Kadınlar (KK4)

Karadeniz bölgesinde pamuklu dokumalar arasında en çok kullanılanlarından biri olan Keşan bezi yüzyıllardır Karadeniz kadınlarının günlük giyimlerinin bir parçasıdır. Pamuk iplikleri kullanılarak dokunan keşan bezi; çözümlü ipliklerinin boyanmasında kullanılan ikat yöntemi ile de birçok geleneksel dokuma bezinden ayrılmaktadır. Baş ve omuz örtüsü olarak kullanılan keşan bezlerinin farklı renkleri olmakla birlikte daha çok siyah, bordo ve sarı renkleri hakim olarak görülmektedir. Keşan bezlerinde kullanılan ikat yöntemi, sadece çözümlü ipliklerine uygulanması nedeniyle ile “çözümlü ikatı” olarak da isimlendirilmektedir (Gülas, Yüksek & Bolkol, 2016, s. 431).

'Trabzon Bezi' olarak da bütün Osmanlı vilayetlerinde ün yapan dokumaların üretimi, günümüzde de sürmektedir. Fakat el tezgahlarında, el eğirmesi yöntemiyle elde edilen kendir iplikleri yerini pamuk ipliklere bırakmıştır. Günümüzde 'Çarşıbaşı Keşanı' tescilli bir dokumadır (Trabzon Şehir Müzesi, 13 Ekim 2018).

Trabzon'un Çarşıbaşı ilçesinde de yapılan keşan bezinin; Kavaklı Köyü'nden Profesör lakaplı kişi tarafından Giresun'un Görele ilçesinde görülüp Çarşıbaşı'na getirildiği söylenmektedir. Bu dokuma zamanla tüm evlerde yapılmaya başlanmıştır. Pamuklu iplikleri doğal boya ile boyanarak, tahta tezgahlarda dokunur. Eskiden keşan dokuyan kişilerin sayısı oldukça fazla ve hemen hemen her evde bulunan tezgahlarda dokunurken, günümüzde çok az kişi tarafından dokunmaktadır. Trabzon Olgunlaşma Enstitüsü'nde Keşan Dokumacılığı Öğretmeni olarak çalışan Günnur Tüfekçi Su Ürünleri Mühendisi olmasına rağmen babasından öğrendiği keşan dokumacılığı mesleğini devam ettirmektedir. Günnur Tüfekçi; günümüzde sanayi tipi makinelerin çıkması sonucunda el dokuması keşanların fiyatı düştüğünü, çözümlü ipliklerini tüccardan alıp çok düşük fiyatlara dokuduklarını, yaklaşık 1 metrelik çözümlü ipinin 40 dakikada

dokunduğunu ifade etmiştir. Günnur Tüfekçi 'den elde edilen bilgilere göre; günümüzde iplikler İstanbul, Denizli ve Bursa'dan getirilmektedir. Keşanda kullanılan desenlerden kırmızı sarı çizgiler için çadır, siyah beyaz çizgiler için de beyaz mihrap ve kırmızı mihrap denilmektedir (KK8).

Keşan'ın dokunması normal peştamal den farksızdır. Peştamal de atkının çözgüden daha sık olmasına karşın, keşan da çözgü atkıdan daha sıktır. Keşan da kullanılan iplikler genellikle, çözgü için Ne 20/2, atkı için ise Ne 12 pamuk ipliği olmakla birlikte farklı numaralarda ipliklerin de kullanıldığı görülür. Keşanlarda iplik olarak geçmiş yıllarda ipek kullanılırken, günümüzde pamuk ya da yapay ipek (floş) kullanılmaktadır (Gülas, Yüksek & Bolkol, 2016, s. 432-433).

Resim 9. Eskiden Kullanılan Manuel ve Günümüzde Kullanılan Otomatik İplik Sarma Makinesi (KK6)

Resim 10. Dokumada Kullanılan İplikler (KK6)

Keşana dalgalı görünüm özelliğini kazandıran, dokumanın çözgülerine uygulanan ve “ikat” adı verilen özel bir tekniktir. Batik tekniğine benzeyen ikat tekniğinde, çözgü iplikleri destelenerek gerilir, ipliklerin daha açık renge boyanacak yerleri boyama almayacak biçimde kapatılarak ilk boyama yapılır. Boyama işlemi sonrası kapatılan yerler boyama almaz, açıkta kalan bölümler ise boyanır. Kapatılan yerler açılarak boyama işlemi tekrarlanır. Boyama işi en koyudan açığa doğru sürdürülür. En son olarak beyaz bırakılacak bölüm açılır. Trabzon'da açıktan koyuya doğru boyama tekniği de kullanılmaktadır. Böylelikle iplikler üzerinde birden

fazla renge sahip bölümler oluşturulmuş olur. Bu şekilde boyanan çözümlü iplikleri tezgaha alındığında aynı renkler bir hizaya gelecek şekilde uzatılır ancak daha sonra bazı demetler geri çekilerek hiza bozulur. Renk kaydırmaları ile keşana özgü dalgalı görünüm elde edilmiş olur (Gülas, Yüksek & Bolkol, 2016, s. 433).

Resim 11. Keşan Bezi Dokuma Tezgahı (KK6)

Resim 12. Keşan Bezi Dokunması (KK6)

Bahaeddin Ögel "Al renk bütün Türklerce mukaddes sayılmaktadır ve Türklerin en eski devirlerden beri al bayrak kullanmalarının Al Ateş ve Al Tanrısı kültü ile bağlı bir anane" olabileceğini söylemektedir (Genç, 2009, s. 16). Keşan dokuması ve dolaylı olarak da genellikle al

renge ve tonları kullanılmaktadır. Bu kullanımın geçmişte al rengin kutsal sayılması ile bağlantılı olabileceğini düşündürmektedir.

Resim 13. Keşan Bezi Dokunmasında Kullanılan Malzemelerden Kirman ve Mekik (Trabzon Şehir Müzesi, 13 Ekim 2018)

Trabzon’da Kullanılan Peştamal Dokumasının Yeni Üretim ve Kullanım Şekilleri

Karadeniz bölgesi içerisinde yer alan Trabzon ve çevresinde görülen geleneksel giysilerin, Anadolu geleneksel giysilerinin bütününde olduğu gibi, kökeni oldukça eskilere dayanmaktadır. Bilhassa yerleşik hayatı Anadolu’da köklü bir şekilde kurmuş olan Osmanlı Dönemi’nden kalan bu giysi kültürü, günümüze kadar ufak tefek değişikliklerle ulaşmıştır. Bu değişikliklere rağmen ana çizgi Osmanlı Dönemi’ni aksettirmektedir. Teknolojinin kumaş dokumacılığına ve konfeksiyona yansısıyla, geleneksel öğelerde değişiklikler karşımıza çıkar. Fakat giysilerdeki geleneksel çizgi bozulmamıştır (Salman, 2007, s. 189).

2000’li yılların başından itibaren medyanın da sık sık gündeme getirmesi ile geleneksel kumaşların yeniden dokunması yolunda büyük şirketlerin ve moda tasarımcılarının yeniden üretime geçmesi sağlanmıştır. Geleneksel dokumaların; genel dokuma özelliği bozulmadan son kalan ustalardan yapım aşamalarını öğrenerek sürdürülebilirliği sağlanmaya çalışılmaktadır. Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile farklı liflerin üretilmesi doğal liflerin elde edilmesinin maliyetli ve üretiminin zor olması, nüfusun hızla artması ile ihtiyaca cevap vermek üzere her gün yeni bir teknolojinin gündeme gelmesi kolay üretilen kumaşların tercih edilmesini sağlamaktadır. Sentetik liflerden üretilen ürünlerin çoğalması bir yana insan doğasına uyumlu ve bu konuda bilinçlenen insanların doğal lifler ile yapılmış dokumalara ekonomik olarak da yaklaşıldığını gören üreticiler, tüketicilerin isteğine göre üretimlerini bu alana yönlendirmişlerdir (Begiç, Evecen, 2016, s. 108).

Kullanılan ipliğin terbiyesi ve ürünün yıkanması için kullanılan boya, atık madde, deterjan, su ve elektriğin de daha az olduğu göz önünde bulundurulursa, bu ürünlerin ne kadar çevreci olduğu da daha iyi anlaşılacaktır (İnalcık, 2008, s. 284).

Geçmişte inanç, gelenek, görenek ve etik değerler, iklim koşulları, sağlık gibi nedenlerden dolayı kullanılan peştamal günümüzde de alışkanlıklardan dolayı kullanılmaktadır. Günümüzde işlevselliğini yitirmiş durumdadır. Yöreyle gelen yerli ve yabancılara turistik bir eşya olarak pazarlanmaya çalışılmaktadır.

Trabzon halkı için kültürlerinin belirgin parçalarından biri olarak benimsedikleri keşan dokuması için farklı kullanım alanları geliştirmişlerdir. 1998 yılında Özkan Sümer, ilkokullar arası futbol turnuvasında futbolcularına keşan forması giydirmiş ve onları Barcelona'ya götürmüştür (<https://www.haber61.net/trabzonspor/iste-trabzonspor-un-ilk-kesan-formasi-h364731.html>). 2019 yılında da Trabzonspor formalarına gri Keşanlı formayı eklemiş ve bu formanın satışa sunulması ile Trabzonspor forma satışlarında oldukça artış olduğu görülmüştür (<https://www.trabzonspor.org.tr>).

Resim 14. Özkan Sümer tarafından keşan forması giydirilmiş çocuklar

(<https://www.haber61.net/trabzonspor/iste-trabzonspor-un-ilk-kesan-formasi-h364731.html>)

Resim 15. Trabzonspor keşan desenli forması(<https://www.trabzonspor.org.tr>)

Bu araştırmada, Trabzon ve ilçelerinde yaygın kullanıma sahip peştamal, Keşan bezi, dolaylık ile güncel tasarımlar ile buluşturulması, günümüzde ve gelecek kuşaklarda sürdürülebilir kılınması amaçlanmıştır. Günümüz geleneksel moda pazarlarında tasarımcılar genellikle, tasarımları ile çağdaş ve güçlü kadın imajını vurgulamak ve kadınların toplumdaki konumlarına dikkat çekmek istemektedirler. Anadolu kültüründe geçmişten günümüze kadın toplumsal hayatın bir parçası olmuş gerek evde gerekse sosyal yaşamda varlık göstermiştir. Trabzon ve çevresinde kullanılan peştamal, dolaylık ve keşan bezi bölge kadınının sosyal yaşamında kullandığı ayrılmaz bir giysisi olmuştur. Günümüzde çalışma ve sosyal yaşam şartlarının değişmesine bağlı olarak

kullanımı azalan bu dokumaların günümüz şartlarına uydurulması gerekliliği doğmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin geleneksel moda pazarlarından biri haline gelmesi için kültürel zenginliklerini geleneksel moda pazarlarının uyguladığı kadın imajına uyumlu hale getirmesi de Türkiye'yi avantajlı konuma getirecektir. Bu amaçla çeşitli tasarımlar yapılmıştır.

Tasarım 1

Tasarımda, baş peştamallerinden olan büyük peştamaller dokuma özellikleri değişime uğramadan yaka, cep ve kollarda kullanılmış ve tasarımdaki denge unsuru göz önüne alınmıştır. Kıyafet günlük giyime uygun olarak tasarlanmıştır. Bedenen de çalışkan ve sosyal yaşamda güçlü kadını vurgulamak amacıyla özellikle ellere ve kollara dikkat çekilmek istenmiş ve baş peştamali kollarda yoğun olarak kullanılmıştır. Ayrıca baş peştamalinin gerçek kullanım özelliğini de bağlı kalarak kapüşon niteliği de olan geniş bir şal yaka tercih edilmiştir.

Resim 16. Tasarım 1

Tasarım 2

Keşan dokuması yaka ve kol uçlarında kullanılarak tasarlanan cekette keşan dokumasının yalnızca günlük kullanımda değil şık ve özel günlerde de kullanılabilir olması amaçlanmıştır. Kadının sosyal yaşamın her alanında yer alabileceği gibi kimi keşan dokumasının da sosyal yaşamın her türlü faaliyetine adapte edilebilir olması düşünüldüğü için tasarım yapılmıştır. Bele oturan cekete volanlı geniş bir yaka ve volanlı kollar ile daha feminen bir etki kazandırılmaya çalışılmıştır.

Resim 17. Tasarım 2

Tasarım 3

Dolaylık dokuması elbisenin üst beden kısmında ve eteğin yarısında kullanılmıştır. Dokumanın; "print on print" adı ile anılan ve farklı desenlerin bir arada kullanılmasına dayanan moda trendine göre kullanılabilir olması amaçlanmıştır. Hemen hemen bütün toplumlarda oldukça tercih edilen çiçek deseni ile yöreye özgü dolaylık dokuması bir arada kullanılarak bir sentez oluşturulmaya çalışılmıştır.

Resim 18. Tasarım 3

Tasarım 4

Dolaylık dokumanın formu bozulmadan güncel bir şekilde yorumlanması, günlük kullanıma uygunluğu göz önüne alınarak tasarım yapılmıştır. Bölgedeki kadınların geçmişte etik değerler, sosyal yaşamda kolaylık sağlaması ve temizlik gibi nedenlerle bellerine bağlayarak kullandıkları dolaylığın yine aynı formu ile tek başına kullanılabilen bir etek haline dönüştürülmesi amaçlanmıştır.

Resim 19. Tasarım 4

Tasarım 5

Büstiyer olarak tasarlanan kıyafette bedeninin yarısında keşan dokuması diğer yarısında da dolaylık kullanılmıştır. Keşan dokuması ve dolaylığın geçmişte bölgedeki hemen hemen her yaş grubu ve statüdeki kadında kullanılır iken günümüzde kullanımının son bulmaya yüz tutmuş olduğu görülmektedir. Büstiyer, bu durumu değiştirebilmek ve keşan dokumasının daha genç kuşakta ve güncel yorumlamalar ile kullanılabilir olmasını sağlamak amacı ile tasarlanmıştır.

Resim 20. Tasarım 5

Tasarımlar 6

Keşan dokuması, dolaylık ve peştamalin giysileri tamamlayıcı kullanımını yaygınlaştırmak amacı ile aksesuarlar tasarlanmıştır. Genellikle baş aksesuarı ve boyun bağı şeklinde satışa sunulan dokumaların farklı bağlama stilleri araştırılmıştır, yalnızca bu şekilde kullanım ile sınırlı kalmayıp ayakkabı, terlik ve çanta gibi aksesuarlar ile de kullanılabilir olması düşünülmüştür. Bölgede özellikle yerli turistlere hediyelik eşya olarak satışa sunulan peştamallerin genellikle tek tip saç aksesuarları ve şallar şeklinde olduğu gözlemlenmiştir. Peştamallerin sürdürülebilirliğinin artırılması amacıyla aksesuarlar çeşitlendirilmeye çalışılmıştır.

Resim 21-22-23-24-25-26. Tasarımlar 6

Sonuç

Var olan kültürel öğelerin kullanılması hem kültür aktarımı hem de bu değerlerin korunması adına oldukça önemlidir. Özellikle insanların manevi bağ ile bağlı oldukları eşyalara karşı gösterdikleri eğilim göz önüne alınırsa bu değerlerin sürdürülebilir kılınması da mümkün olacaktır. Fakat hızlı bir değişim çağında olunmasından ötürü kültürel öğeler; işlevselliklerini kaybetmeleri sonucu geçmişte kullandıkları şekilde kullanılabilirliğe sahip değildir. Bu nedenle bu kültürel öğelerin ana hatları aynı kalarak çağa uydurulması gerekliliği doğmaktadır. Bu şekilde bu öğeler günümüzde de insan yaşantısında var olabileceklerdir.

Ulusların varlığını sürdürebilmesinin de geçmişte oluşturduğu kültürü ile geleceği arasında bir köprü oluşturmaktan geçtiği bir gerçektir. Bu nedenle uluslar geçmişte var olan

kültürel değerlerini, çağının koşullarına uygulayarak yeni nesillere aktarmak, kültürel yapısının temelini oluşturan objeleri yeni nesillere göstermek zorunluluğu hissetmektedir. Toplumda bazen geçmişe ve kültürel değerlere dönük bir özlem oluşsa da bu çoğu kez geçici olmakta ve sınırlı kalmaktadır. Bu noktada Kültür öğelerinden biri olan yöresel dokumalarımızdan peştamalin çağdaş tasarımlarla yeniden yorumlanması ve yeni kullanım alanlarının bulunması faydalı olabilmektedir. Özellikle peştamal gibi giysilerin gerek dekorasyon ve süsleme gerekse moda sektöründe yer bulmasını sağlayarak kültür objelerinin korunabileceği düşünülebilir.

Ayrıca Türkiye moda tasarım sektörü olarak birçok geleneksel moda pazarına göre; hammadde ve kültürel esin kaynağı konusunda avantajlıdır. Bu avantajı değerlendirmek adına kültürel öğelerin moda tasarım sektöründe yorumlanarak geleneksel moda pazarlarında sunulması; Türkiye'nin başlıca moda merkezlerinden birine dönüşmesine alt yapı hazırlayacaktır. Bu anlamda gelenekselden beslenerek modern tasarımlar yapılabilmesi önemlidir.

Trabzon ve çevresinde kullanılan ve bölge kadınının betimleyici durumuna gelen ve kendine özgü teknik ve tasarım özellikleri ile keşan bezi ve dolaylık peştamal dokumaların sürdürülebilir kılınması; hem geleneksel kültürel öğelerin korunması ve yaşatılması hem de kültürel aktarımın sağlanarak bu değerler ile moda tasarım sektöründe ülke kalkınması adına önemlidir.

Kaynakça

- Atalayer, G. (1990). Trabzon Peştemalleri ve Dokumacılık, *Trabzon Dergisi* (4), 88-93.
- Begić, H., N., Evecen, A. (2016). Geleneksel Dokumalarımızdan Ehlam Üretiminin Sürdürülebilirliği Üzerine Bir Çalışma. H. Akın (Ed.), Uluslararası Erzincan Sempozyumu bildiriler kitabı içinde (ss. 105-110). Erzincan: Erzincan Üniversitesi.
- Gülas, S., B., Yüksek, M., Bolkol, N. (2016). Asırlar Öncesinden Bir Miras: Keşan (Çeşan) Bezi. 7th International Istanbul Textile Conference, Anadolu'ya Doku'N'an Bezler, BEZCE2016, 21-23 Mart 2016, İstanbul.
- İnalçık, H. (2008). *Türkiye Tekstil Tarihi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Kahveci, M. (1991). Peştamal Dokumacılığı, *Milli Folklor Dergisi* (12), 43-45.
- Koçu, R.E. (2015). Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü. Doğan Kitap: İstanbul.
- Nuri Durucu, "Trabzon Kuyumculuğu", *Uluslararası Karadeniz Havzası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 3, Trabzon 2015, 112-183.
- Özen, M. E. (1980). Türkçede Kumaş Adları. *İstanbul University Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 291-340.
- Salman, F. (2007). Günümüzde Rize Ve Civarında Görülen Geleneksel Giysiler. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (19), 177-202.

Üyepazarcı, E. (1999). *1873 Yılında Türkiye'de Halk Giysileri Elbise-i Osmaniye üzerine Notlar, Sözlük*. Sabancı Üniveristesi Yayınları: İstanbul.

KAYNAK KİŞİLER

KK1: Fatma Kol. Ev Hanımı, Kişisel görüşme. Sürmene, 21 Ağustos 2018.

KK2: Ceren Eyüboğlu. Kabin Memuru, Kişisel Görüşme, Trabzon, 21 Ağustos 2018.

KK3: Zekiye İp. Ev Hanımı, Kişisel görüşme. Sürmene, 21 Ağustos 2018.

KK4: Habibe Kol. Öğrenci, Kişisel Görüşme, Trabzon, 5 Eylül 2018.

KK5: Maksude Sağlam. Ev Hanımı, Kişisel görüşme, Yalıncağ/ Trabzon, 17 Ağustos 2018.

KK6: Demay Tan. Öğrenci, Kişisel Görüşme, Trabzon, 10 Eylül 2018.

KK7: Cemile Aydın. Ev Hanımı, Kişisel görüşme, Trabzon, 17 Ağustos 2018.

KK8: Günnur Tüfekçi. Keşan Dokuma Öğretmeni, Kişisel görüşme. Trabzon, 10 Temmuz 2018.

*Giysi tasarımları Habibe Kol tarafından hazırlanmıştır.

** Fotoğraflar H.N.Begiç arşivindedir.